

Setembre social | | Actualitzat el 06/06/2023 a les 17:25

Com l'economia social pot revertir el despoblament de les zones rurals?

El Treball Final de Màster de Marc Dalmau i el Treball Final de Grau d'Ariadna Julià mostren com l'ESS crea habitatges i oportunitats per consolidar els habitants a les zones rurals | Aquests treballs són els guanyadors de l'anterior edició dels Premis d'Economia Social, on enguany es poden inscriure recerques universitàries vinculades al cooperativisme i l'economia social fins al 10 de juliol

La direcció general d'Economia Social i Solidària de la Generalitat visitant el projecte d'Envall a Torre de Cabdella | Josep Comajoan

Les poblacions rurals perden habitants. Davant d'aquest context, Marc Dalmau Saba, de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), i Ariadna Julià de Gispert, de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), en el Treball Final de Màster (TFM) i en el Treball Final de Grau (TFG), respectivament, van analitzar com l'Economia Social i Solidària (ESS) pot revertir el despoblament. Ambdues investigacions van ser reconegudes en la seva categoria com els millors treballs universitaris en els Premis de l'Economia Social del 2022.

En el treball «Models alternatius de tinença i ús de l'habitatge en el món rural», Dalmau posa l'accent en què les poblacions rurals estan perdent habitants alhora que, actualment,

principalment viuen del turisme i les segones residències, per la qual cosa progressivament han deixat les feines que eren pròpiament de la zona com l'activitat agrícola.

Segons unes dades que aporta Dalmau en el seu TFM, el 1900 un 55% de la població catalana vivia en pobles de menys de 5.000 habitants, una xifra que va descendir fins al 31% en el 1950 i el 2008 representava tan sols el 10,7%. El mateix succeeix amb els municipis de menys de 100 habitants, on el 1900 residia el 40,8% de la població catalana i, en l'actualitat, un 7,7%. Pel que fa a l'agricultura, el 1900 es dedicava a aquesta activitat un 44,6% de la població total enfront de l'1,9% d'ara.

Marc Dalmau, el dia que va recollir el primer Premi d'Economia Social com a millor TFM Foto: Anna Pujol Navarro

D'altra banda, segons l'informe de projeccions municipals 2018-2033 de l'Idescat consultat per Dalmau, hi ha un important nombre de poblacions que tenen actualment un creixement negatiu. Així doncs, el 58% dels municipis de menys de 500 habitants tenen un creixement nul o negatiu; i un 48% dels municipis entre 501 i 2.000 habitants corren la mateixa sort. Això posa de manifest que un 33% dels municipis de Catalunya està o estarà en un procés de despoblament. Les zones més afectades pel creixement negatiu són les Terres de l'Ebre (77%), Ponent (68%) i l'Alt Pirineu i Aran (61%). «L'eix occidental de Catalunya de nord a sud estarà en procés de decreixement natural», detalla l'estudiant en el TFM.

Entre els motius principals que ha detectat Dalmau que propicien aquest despoblament del món rural és la manca de serveis, d'ofertes laborals i la dificultat d'adquirir habitatges, entre altres.

Davant aquesta situació i la passivitat de l'administració, explica l'alumne de màster, han sorgit iniciatives ciutadanes per autoorganitzar-se i donar respostes col·lectives a través d'habitatge cooperatiu en cessió d'ús com el de la Tremolina Coop a Gerri de la Sal, al Pallars Sobirà, i Envall

Coop a la Torre de Cabdella, al Pallars Jussà; així com la masoveria urbana, que contempla la cessió d'un immoble en sòl urbà a canvi de la seva rehabilitació. «La masoveria urbana i l'habitatge cooperatiu en cessió d'ús són una oportunitat d'accés a l'habitatge molt interessant en zones amb patrimoni en desús», defensa Dalmau en el TFM.

En el cas de la masoveria, pot evitar que les persones es desprenguin d'un habitatge, en molts casos, relacionats amb els lligams familiars i històrics. Pel que fa a la cessió d'ús es garanteix que l'immoble, per l'interès de la resta de les persones de la cooperativa, mai es quedarà desocupat i, per tant, evitarà el despoblament. Així doncs, ambdues iniciatives donen resposta al problema de l'habitatge en el món rural.

*La plaça del projecte cooperatiu d'habitatge de cessió d'ús de la Tremolina Coop a Gerri de la Sal, al Pallars
Foto: Esteve Clavero*

El principal impediment per dur-les a terme, però, és el gran desconeixement que existeix sobre aquests models d'habitatge per part de la majoria de la població, les entitats municipals i supramunicipals del món rural.

«Els models alternatius de tinença i ús de l'habitatge no poden solucionar les dinàmiques de despoblació o aconseguir dinàmiques de repoblament per si soles; però poden crear una base des d'on iniciar aquests processos per la seva capacitat de garantir i crear població estable en un territori i les oportunitats de crear projectes productius i de dinamització social i econòmica en el seu entorn», conclou Dalmau.

El ressorgiment de les ESS

Per la seva part, Julià ressalta en el TFG «Economia social i solidària en el món rural» com les iniciatives socials amb base associativa i cooperativista han ressorgit amb el context de crisi global marcat per la pandèmia. D'altra banda, també destaca les divergències que existeixen entre els nuclis urbans, on s'ha centralitzat l'activitat econòmica, i els rurals, que han quedat aïllats. Amb aquest punt de partida, Julià basa la investigació a contrastar si l'ESS pot esdevenir un bon mecanisme per fer front al despoblament rural.

Primer de tot, fa un repàs històric sobre l'associació de persones amb finalitats socials, que és un fenomen tan antic que ja es donava en civilitzacions com Egipte, Grècia i Roma. Amb tot, el concepte precedent de l'ESS i la seva teorització s'inicia a finals del segle XIX. Actualment, indica Julià, hi ha experiències arreu del món que volen ser una alternativa al capitalisme amb un model de transformació social, econòmic, mediambiental, educatiu i cultural.

«El nou paradigma pretén introduir la visió social en les pràctiques econòmiques, empoderant a tots els actors que en formen part i consolidant la primacia de les persones i el benestar de la comunitat per sobre del capital», manifesta Julià en el TFG. A més, destaca que les ESS propicien una organització més democràtica, creen llocs de treballs sostenibles, milloren l'ocupabilitat, formen els treballadors i potencien un desenvolupament sostenible.

D'altra banda, també posa en relleu que des de la Revolució Industrial, el sistema capitalista ha forjat un model productiu que ha centralitzat l'activitat econòmica en els nuclis urbans, cosa que ha reduït les oportunitats laborals en els territoris rurals i ha desencadenat l'emigració del camp cap a la ciutat.

Ariadna Julià de Gispert en el moment que va recollir el diploma com a millor TFG dels Premis d'Economia Social Foto: Anna Pujol Navarro

Aquest despoblament dels municipis ha comportat les següents conseqüències a les zones

afectades: demogràfiques i socials com l'envelliment de la població, la reducció de la natalitat o la pèrdua de patrimoni; ambientals com la desertització dels camps, la pèrdua de diversitat, l'augment d'incendis forestals; i econòmiques com la reducció d'equipaments i serveis, destrucció de l'economia local.

«S'observa en la mateixa raó de ser de l'ESS, un motor de canvi i una voluntat transformadora amb capacitat d'abordar la problemàtica del despoblament rural, a través de l'increment del capital social de les diferents regions i la dinamització econòmica i social del territori», argumenta Julià en el TFG.

Així mateix, Julià destaca que l'ESS té potencialitats per afrontar el fenomen del despoblament rural perquè pot generar ocupació de qualitat i xarxa comunitària. Amb tot, posa en evidència que els seus processos són lents i, per tant, una empresa convencional assoliria aquests objectius més de pressa.

Ara bé, si es fa la comparativa, realça les potencialitats de les ESS per sobre el model capitalista per fer front al despoblament rural. «La fortalesa de l'ESS rau en la capacitat de generar cohesió social i territorial, situant les persones al centre i lluitant per la justícia social. És aquest un repte que precisa temps i adaptació al territori, però que pot aconseguir un arrelament molt superior», conclou l'estudiant de grau.

Altres premiats

Els Premis Economia Social, organitzats per la Fundació Roca Galès, reconeixen els millors treballs de cada categoria amb 1.100 euros i 300 més per gastar en productes i serveis del mercat social. En aquest context, la investigació d'Anna Llonch «Reflexions i eines per a les comunitats energètiques» va guanyar el premi al millor Treball de Postgrau (TP). La finalitat d'aquesta recerca és fer un recorregut sobre la necessitat d'aquestes comunitats energètiques i iniciar un banc d'eines per facilitar-ne la implantació.

Així mateix, dotat amb el mateix valor econòmic, també s'entrega un Premi Especial, que en l'edició del 2022 va ser per la recerca de cinc alumnes vinculats al projecte Cucsperativa. El TP de Gemma Graells, Ignacio Pino Rojas, Rubén Sosa, Clàudia Cavaller Àlvarez i Ferran Surriba Codony, estudiants de la UPF, aprofita la feina que els alumnes ja fan a la comarca d'Osona des de l'associació Terra Fèrtil, encaminada a la creació de Cucsperativa SCCL, en format de cooperativa. Aquest aborda una gestió mancomunada dels residus orgànics, alternativa als fertilitzants químics i a partir del vermicompostatge, un procés de compostatge que utilitza cucs de terra.

El projecte osonenc Cucoperativa fa compostatge amb cucs per evitar emprar fertilitzants químics Foto: Josep Comajoan

Més enllà del premi especial i el dels millors TFM, TFG i TP, també es reconeix els segons millors de cada categoria amb 900 euros i 300 més per gastar en productes i serveis del mercat social. En aquest sentit, el segon millor TFM va ser per Jordi Valls Olivé, de l'Escola IGOP de la UAB, per una investigació sobre formes organitzatives basades en l'autogestió al tercer sector social, a partir de l'estudi de cas de l'Associació Alba. Paula Jiménez Navas, del Tecnocampus de Mataró, va ser reconeguda amb el segon millor TP amb el treball sobre un supermercat de pinso ecològic per a mascotes. Finalment, el segon premi a millor TFG va anar a parar a Jordi Signes Beltrí, de la UAB, per una investigació sobre solucions per a la crisi energètica espanyola a partir de comunitats d'energia renovable.

Els Premis d'Economia Social reconeixen les investigacions universitàries entorn el cooperativisme i l'economia social. Per això, si entre el setembre del 2022 i el 10 de juliol d'enguany (data límit de presentació), has realitzat un TFM, TFG o TP, sigui col·lectiu o individual, sobre aquesta temàtica, et pots inscriure a l'edició d'enguany, en la qual es repartiran 9.200 euros entre els premiats.